

Олександр Загурський,

кандидат юридичних наук, доцент
кафедри кримінального права
Юридичного інституту
Прикарпатського національного університету
імені Василя Стефаника

УДК 343.138

***До питання про необхідність
дослідження проблем
кримінально-правової політики України***

На сьогодні, у кримінально-правовій науці ще не вироблено єдиного концептуального підходу щодо розуміння кримінально-правової політики. Розробку теоретичних основ кримінально-правової політики, без сумніву, можна віднести до найбільш складних проблем кримінально-правової науки. Не дивлячись на те, що протягом останнього періоду часу з цієї проблематики є чимала кількість публікацій, проте, існує потреба в її подальшому науковому осмисленні.

Аналізу особливостей кримінально-правової політики присвячені наукові праці зарубіжних учених: С. С. Босхолова, О. В. Гребцова, Ю. В. Голика, А. І. Долгової, І. А. Ісмаїлова, О. І. Коробеева, Г. Ю. Леснікова, М. А. Лопашенко, А. В. Наумова, Є. Ф. Побегайло, Б. Т. Разгельдієва, А. В. Усса, В. Д. Філімонова, С. Г. Чаадаєва та ін.

В Україні окремими аспектами кримінально-правової політики ціка-

вилися українські вчені: М. І. Бажанов, Ю. В. Баулін, Я. М. Брайнін, В. І. Борисов, Ф. Г. Бурчак, С. Б. Гавриш, В. К. Грищук, І. М. Даньшин, О. М. Джужа, В. С. Зеленецький, М. В. Костицький, О. М. Костенко, О. М. Литвак, П. С. Матишевський, П. П. Михайленко, В. О. Навроцький, М. І. Панов, В. М. Смітінко, В. В. Сташис, Є. Л. Стрельцов, В. Я. Тацій, В. П. Тихий, П. Л. Фріс, В. І. Шакур та ін.

На нашу думку, це пов'язано з тим, що нині відсутня Концепція правової політики України, і, як наслідок, відсутня чітка концепція кримінально-правової політики України. До того ж, завдання та правова природа концепції кримінально-правової політики в сучасній науці кримінального права трактуються по-різному. Основні причини різних підходів щодо вирішення теоретичних питань кримінально-правової політики необхідно шукати в багатоманітності визначень її меж та обсягу.

Метою цього дослідження є формування авторських підходів щодо розуміння завдань сучасної кримінально-правової політики України, особливостей її реалізації в контексті державної правової політики у сфері боротьби зі злочинністю.

Поняття «кримінально-правова політика» використовується і тлумачиться сьогодні неоднозначно. В юридичній науці існують різні погляди щодо питання, що необхідно включати у зміст цього поняття (тільки питання кримінального законодавства, криміналізації і декриміналізації, пеналізації і депеналізації або питання кримінального процесу, кримінально-виконавчого права, кримінології) і як повинен звучати сам термін («кримінальна політика» чи «кримінально-правова політика»).

Як слушно зазначає А. П. Закалюк, «згідно з визначеною політикою держави у сфері протидії злочинності повинні бути розроблені й у легітимній формі офіційно визначені стратегія та концептуальні засади (концепції) її реалізації. Вирішення цього завдання потребує відповідного наукового обґрунтування, що має бути результатом праці вчених-правників, насамперед сфери наук кримінально-правового циклу та передусім кримінології» [1, с. 4].

Тому, А. Л. Савенок наголошує, що «в Республіці Білорусь дослідження ефективності кримінально-правової політики, а також ефективності кримінального закону, його інститутів і норм на дисертаційному або монографічному рівні не проводилися. На жаль, і сьогодні цим питанням приділяється мало уваги з боку вітчизняних учених. Кримінально-правова політика – це визначальна частина політики держави у сфері протидії злочинності. На її основі формуються стратегія і тактика політики кримінологічної, кримінально-процесуальної та кримінально-виконавчої» [2, с. 11].

На нашу думку, кримінально-правова політика визначає напрями, мету і засоби кримінально-правової боротьби зі злочинністю і виражається в нормах кримінального права та практиці його застосування. Кримінально-правова політика і кримінальне право тісно пов'язані між собою. Оскільки політика є одним із правоутворюючих факторів, тоді як право – важливим засобом її здійснення. Таким чином, серйозною помилкою буде протиставлення як кримінально-правової політики кримінальному праву, так і їх ототожнення.

В. Я. Тацій вважає, що «активну дискусію сьогодні викликає кримінально-правовий аспект розвитку правової доктрини. Іноді в публікаціях і виступах на конференціях чи семінарах ідеться про кризу кримінально-правової науки. Наразі суспільству необхідні відповіді на такі традиційні, але завжди актуальні для кожної науки питання, як об'єкт і методологія кримінально-правових досліджень, специфіка їх організації, оцінка їхньої ефективності й корисності для суспільства і держави.

Кримінальне право виступає не тільки необхідним, а й особливим інструментом державної правової політики в боротьбі зі злочинністю. Суспільство і держава зацікавлені в забезпеченні стабільності кримінального законодавства і насамперед Кримінального кодексу України, фактична незмінність якого віддзеркалює стійку, прогнозовану й ефективну кримінально-правову політику держави» [3, с. 217].

На думку В. І. Борисова, «на відміну від кримінального права, яке є усталеним явищем, особливо стосовно положень Загальної частини, кримінально-правова політика є рухомим явищем, вона більш гостро реагує на соціальні процеси та відносно швидко піддається змінам курсу політичного життя країни. Водночас кримінальне право є інструментом

кримінально-правової політики. Управління практичним застосуванням норм кримінального права означає втілення в життя зазначеної державної політики» [4, с. 236].

На думку В. І. Борисова, розв'язання завдань державної політики боротьби зі злочинністю, особливо в застосуванні кримінального законодавства, не обмежується питаннями якості й дієвої ефективності останнього. Досягнення необхідного для суспільства стану безпеки від злочинних посягань можливе лише шляхом широкого й комплексного поєднання заходів боротьби зі злочинністю: організаційно-правових і адміністративно-управлінських; соціально-економічних, культурологічних та природно-людських: спеціально-законодавчих, методологічно-правових і кримінологічних взагалі, так і з певними її видами [4, с. 241].

С. В. Черкасов зауважує, що «вчені та практики радянського періоду звернулися до проблем кримінальної політики у 20-ті роки ХХ ст. (М. М. Гернет, С. Я. Булатов, М. О. Скрипник, Г. І. Волков, А. Я. Естрін та ін.)» [5, с. 329].

Радянська кримінальна політика, як і будь-яка інша, мала яскраво виражений класовий характер. Так, у період побудови соціалізму кримінальна політика відображала стан класової боротьби всередині країни, захищаючи інтереси пролетаріату і селянства, маючи на меті здолати експлуататорські класи.

Так, Ю. Ю. Коломієць, досліджуючи особливості впливу марксистсько-ленінської ідеології на поняття, сутність та зміст кримінальної політики, дійшов таких висновків:

- поняття кримінальної політики втратило класовий характер;
- сутність кримінальної політики не змінилася, хоча й соціально-економічні, політичні, правові умови для її зміни вже склалися;
- зміст кримінальної політики, під яким розуміється впорядкована су-

купність основних напрямів реалізації її сутності, не змінилася і змінитися не могла, тому ще не залежить від пануючої ідеології [6, с. 143].

О. Козаченко, досліджуючи особливості сучасної кримінально-правової політики України, зауважує про те, що «характер наукових досліджень вчених має двояке спрямування: одні звертаються до кримінально-правової політики, як окремого об'єкта наукового дослідження, з метою встановлення її адативних ознак та визначення функціонального спрямування в процесі реалізації основних положень кримінального права. Інші автори розглядають кримінально-правову політику як необхідну передумову обґрунтування власних поглядів і пропозицій, які мають конкретний характер і орієнтовані на оптимізацію окремих інститутів кримінального права» [7, с. 29].

Кримінально-процесуальний, кримінально-виконавчий та кримінологічний напрями перебувають під «подвійним» впливом загальносоціальних завдань політики держави у сфері боротьби зі злочинністю, так і кримінально-правової політики зокрема [8, с. 226].

На думку В. К. Грищука, «матеріально-правова кримінальна політика є певною мірою визначальною щодо її інших видів. У найбільш концентрованому вигляді вона уречевлена в чинному Кримінальному кодексі України. Тому й не випадково є посилена увага науковців щодо своєчасного удосконалення, своєчасного приведення у відповідність до назрілих інтересів і потреб розвитку українського суспільства» [9, с. 30].

П. Л. Фріс зазначає, що «кримінально-правова політика – системоутворюючий елемент загальної політики у сфері боротьби зі злочинністю, яка, своєю чергою, є частиною соціальної політики Української держави. Її місце у сфері правової політики, а якщо конкретніше, в тій її

частині, що визначається як правоохоронна політика і є нерозривною складовою всієї державної політики» [10, с. 17–18].

На його думку, «перед кримінально-правовою політикою стоїть комплекс завдань, вирішення яких створює передумови для успішної діяльності всієї системи боротьби зі злочинністю:

- У сфері визначення загальних засад кримінальної відповідальності та покарання.

- У сфері визначення кола діянь, віднесених до категорії злочинних (питання криміналізації та декриміналізації).

- У сфері визначення оптимальних заходів впливу на винного (пеналізація і депеналізація).

- У сфері запобігання злочинам методами кримінально-правового впливу (загальна і спеціальна превенція).

- У сфері взаємодії з іншими елементами (складовими) політики у сфері боротьби зі злочинністю» [11, с. 50–51].

Є. В. Єпіфанова виділяє такі завдання кримінально-правової політики:

- 1) захист особи, власності, держави та інших об'єктів (інтересів), які охороняються кримінальним законом від злочинних посягань;

- 2) розробка і прийняття нормативних, цільових програм, які дають можливість здійснювати протидію і запобігання злочинності;

- 3) використання різноманітних методів кримінально-правової політики, а саме, криміналізації і декриміналізації, пеналізації і депеналізації, диференціації та індивідуалізації кримінальної відповідальності;

- 4) тлумачення чинного законодавства у сфері протидії злочинності з метою з'ясування і роз'яснення його точного змісту;

- 5) з'ясування ефективності діяльності правоохоронних органів щодо застосування на практиці інститутів і норм кримінального права;

- 6) недопущення порушення взаємозв'язку між нормами кримінального

права і нормами різних галузей законодавства [12, с. 30].

В. Я. Тацій та В. В. Сташис зазначають, що «застосування та реформування Кримінального кодексу України, восьмирічний досвід підготовки проекту нового Кримінального кодексу України, змусили відмовитися від низки положень. По-перше, необхідність деідеологізації кримінального законодавства; кримінальне законодавство має бути деміфологізованим; необхідність досить широкої декриміналізації» [13, с. 245].

З 1 січня 2008 року в Інституті вивчення проблем злочинності АПрН України розпочато фундаментальне дослідження «Теоретичні основи забезпечення якості кримінального законодавства та правозастосовної діяльності у сфері боротьби зі злочинністю в Україні». Зокрема за кримінально-правовим напрямом дослідження:

- 1) складено бібліографію (510 джерел);

- 2) вивчено судову практику та проаналізовано статистичні дані щодо стану злочинності, за результатами чого складено п'ять аналітичних довідок, зокрема, на предмет виявлення помилок, що припускаються під час застосування норм Особливої частини КК України;

- 3) підготовлено пропозиції щодо оптимізації застосування оціночних понять у кримінальному законодавстві;

- 4) встановлено чинники, що забезпечують якість законодавства України про кримінальну відповідальність (серед них: наукове обґрунтування кримінально-правової норми, соціальна обумовленість криміналізації тих чи інших діянь, чітке окреслення системи прав і обов'язків учасників суспільних відносин між державою і суспільством в особі відповідних компетентних органів (правоохоронних, судових) та особою, яка вчинила злочин, належна лінгвістична форма думки законодавця за допомогою мовних засобів та ін.);

5) з метою з'ясування недоліків здійснено аналіз законодавчої техніки, яка використовується для опису майнової шкоди в Особливій частині КК України, та підготовлено відповідні пропозиції з цього питання для забезпечення якості кримінального закону [14, с. 16–17].

Таким чином, кримінально-правова політика як підсистема державної правової політики у сфері боротьби зі злочинністю, потребує глибокого, ґрунтовного дослідження. Подальші наукові розвідки у сфері дослідження проблем кримінально-правової політики України повинні проводитися в таких напрямках:

– *доктринальний рівень*. Наукові дослідження на рівні кандидатських та докторських дисертацій: правової природи кримінально-правової політики, її ефективності, завдань, принципів, типів, напрямів, форм (рівнів) реалізації, і т. ін.;

– *концептуальний рівень*. Вже давно назріла реальна потреба у прийнятті Концепції кримінально-правової політики України, в якій має бути офіційно викладена система відповідних положень, які виражають правову природу, мету і завдання, ефективність кримінально-правової політики, забезпечення її відповідності міжнародним стандартам;

– *правотворчий рівень*. Прийняття важливих законів і підзаконних актів, які б забезпечили реалізацію завдань кримінально-правової політики. Для прикладу, Закон України «Про кримінальні проступки» і т. ін.;

– *правозастосовчий рівень*. Забезпечення ефективності кримінально-правової політики через правильне застосування кримінального закону правозастосовчими органами, в тому числі: слідчим суддею, судом та учасниками кримінального провадження.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Закалюк А. П.* Теоретична характеристика та обґрунтування системи державної протидії проявам злочинності / А. П. Закалюк // *Право України*. – 2012. – № 1–2. – С. 216–227.
2. *Савенок А. Л.* Уголовно-правовая политика и эффективность уголовного закона / А. Л. Савенок // *Материалы Международной научно-практической конференции [Проблемы совершенствования правовых средств и механизмов противодействия преступности в современном обществе] (13–14 октября 2006 г.)*. – Саратов, 2006. – С. 17–21.
3. *Тацій В.* Боротьба зі злочинністю на початку ХХІ ст.– проблема сьогодення / В. Тацій // *Щорічник українського права: зб. наук. праць*. – 2009. – № 1. – С. 215–228.
4. *Борисов В. І.* Сучасна політика держави у сфері боротьби зі злочинністю та її кримінально-правовий напрям / В. І. Борисов // *Право України*. – 2012. – № 1–2. – С. 233–241.
5. *Черкасов С. В.* Кримінальна політика та проблеми альтернативних покарань / С. В. Черкасов // *Актуальні проблеми політики: зб. наук. праць*. – 2004. – Вип. 19. – С. 328–333.
6. *Коломієць Ю. Ю.* Вплив марксистсько-ленінської ідеології на поняття, сутність та зміст кримінальної політики / Ю. Ю. Коломієць // *Актуальні проблеми держави і права: зб. наук. праць*. – 2009. – Вип. 47. – С. 139–144.
7. *Козаченко О. В.* Сучасна кримінальна політика Української держави: новації та традиції / О. В. Козаченко // *Сучасні тенденції розвитку держави і права: зб. наук. праць*. – 2008. – Вип. 2. – С. 29–40.

8. *Правова система України: історія, стан та перспективи*: Т. 5: Кримінально-правові науки. Актуальні проблеми боротьби зі злочинністю в Україні / за заг. ред. В. В. Сташиса. – Х. : Право, 2008. – 840 с.

9. *Гришук В. К.* Окремі питання кримінальної політики сучасної Української держави / В. К. Гришук // *Матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. [Політика в сфері боротьби зі злочинністю: актуальні проблеми сьогодення]* (25–26 лютого 2011 р.). – Івано-Франківськ, 2011. – С. 30–32.

10. *Фріс П. Л.* Ефективність кримінально-правової політики // П. Л. Фріс // *Матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. [Проблеми вдосконалення практики застосування кримінально-правових засобів протидії злочинності органами внутрішніх справ]* (30 вересня 2005 р.). – Львів, 2005. – С. 17–25.

11. *Фріс П. Л.* Кримінально-правова політика України : дис. ... докт. юрид. наук: спец. 12.00.08 / П. Л. Фріс. – Київ, 2005. – 440 с.

12. *Епифанова Е. В.* России необходима концепция уголовно-правовой политики / Е. В. Епифанова // *Российская юстиция*. – 2008. – № 4. – С. 26–31.

13. *Тацій В.* Кримінальний кодекс України – правова основа боротьби зі злочинністю в Україні / В. Тацій, В. Сташис // *Право України*. – 2012. – № 1–2. – С. 243–257.

14. *Борисов В. І.* Дослідження інститутом вивчення проблем злочинності АПрН України якості законодавства та правозастосовчої діяльності у сфері боротьби зі злочинністю / В. І. Борисов // *Матеріали Міжнар. наук. конф. [Теоретичні основи забезпечення якості кримінального законодавства та правозастосовчої діяльності у сфері боротьби зі злочинністю в Україні]* (15 травня 2009 р.). – Харків, 2009. – С. 14–18.

Загурський О. Б. До питання про необхідність дослідження проблем кримінально-правової політики України

У статті розкриваються основні підходи до розуміння правової природи сучасної кримінально-правової політики України. Надається власна інтерпретація щодо необхідності дослідження кримінально-правової політики на сучасному етапі розвитку України.

Ключові слова: кримінальне законодавство, державна правова політика у сфері боротьби зі злочинністю, кримінально-правова політика, пеналізація, депеналізація, криміналізація, декриміналізація.

Загурский А. Б. К вопросу о необходимости исследования проблем уголовно-правовой политики Украины

В статье раскрываются основные подходы к пониманию правовой природы современной уголовно-правовой политики Украины. Предоставляется собственная интерпретация относительно необходимости исследования уголовно-правовой политики на современном этапе развития Украины.

Ключевые слова: уголовное законодательство, государственная правовая политика в сфере борьбы с преступностью, уголовно-правовая политика, пенализация, депенализация, криминализация, декриминализация.

Zagursky O. To the question about the necessity of research of problems of criminal law policy of Ukraine

In the article the basic going open up near understanding of legal nature of modern criminal law policy of Ukraine. Own interpretation is given in relation to the necessity of research of criminal law policy on the modern stage of development of Ukraine.

Key words: criminal legislation, public legal policy in the sphere of fight against criminality, criminal law policy, penalization, depenalization, criminalization, decriminalization.